

Juhan Peegel: tõde, tõeotsing ja vaimuvalgus on ajakirjaniku töö

Ajakirjandusõppe algust Tartu Ülikoolis meenutab Voldemar Lindström

Intervjueeris Maarja Lõhmus

Kui vaatame ajakirjandusõppe esimest, 1954. aastal alustanud ja 1957. aastal lõpetanud lendu, leiame, et nad on kõik eesti kultuurile ja ajakirjandusele pühendunud toimekad inimesed.

Aastal 1957 lõpetasid eesti filoloogia ajakirjanduse eriharu Elmar Kuus (1932–2017), Harri Lehis (1931–1984), August Luur (1934–1990), Endel Mallene (1933–2002), Eve-Reet Mürk (1934–2012), Ene-Reet Veiper (sünd 1935), Ine Viiding (1933–1990) ja Voldemar Lindström (sünd 1930).

Mida peeti oluliseks tulevatele ajakirjanikele õpetada ja mis vormides ajakirjandusõppe käis (peale kõigile sunduslike nn punaste õppeainete)? Kuidas algas ajakirjandusõppe Tartu Ülikoolis aastal 1954, seda tuln täpsustama Voldemar Lindströmi juurde.

Pärast ülikooli lõpetamist 1957. aastal algas Voldemar Lindströmi ajakirjanikutee Noorte Hääle kirjandusliku kaastöölisena, seejärel 1960. aastal seal samas õppiva noorsoo osakonna juhatajana. Sealt liikus ta aastal 1968 Õhtulehe toimetaja asetäitjaks. ETV-s alustas Lindström noorte- ja lastesaadete peatoimetajana aastal 1972, sai 1976. aastal programmi direktoriks, 1990. aastal peadirektori asetäitjaks, 1993. aastal tootmisjuhiks. ETV-d kui kultuurifenomeni asus ta väärtustama juba lastesaadete peatoimetajana. 1993. aastal pani Lindström aluse ETV muuseumile, mille juhina ta töötas vahemikus 1999–2006. Nii on tänu tema kogumis- ja uurimistööle süstematiseeritud Valdo Pandi pärand, kogutud ja näitustena esitatud Fred Olbrei, Toomas Uba, Urmas Oti jt teleinimeste loomepärandit. Mäluhoiutöösse ETV-s ja ETV tegijate kohta ühiskonnas on ta panustanud muu hulgas kümne raamatu autorina, ka professionaalsuse tunnustajana, sh osaledes aastatel 1993–1996 teletöötajate Volli-auhindade jagamisel, ja näitusi korraldades.

Nüüd istume Nõmmel, Mait Metsanurga tänaval, aknast tulev suvetuul hõljutab valget kardinat, kõik muu ümbrus on vaikne. Veidike on olukorras eetrikõrva – kuulame, kuidas suvevaikus kõlab ja selles vaikuses alustame intervjuud.

Kuidas tulite Juhan Peegli esimesele ajakirjanduskursusele õppima?

Ma lõpetasin Tallinnas Reaalkooli ja läksin otse kõrgkooli. 10. juuli 1952 sain kirja: „Olete arvatud kandidaatide hulka – olete arvestatav kandidaat.“ Lõplik otsus, et pääsen filoloogiateaduskonda, tuli 3. septembril. Ajakirjanike õppe alguseni filoloogia eriharuna kulus veel paar aastat.

Selleks, et õppegruppi moodustada, pidi olema 25 tudengit ning üks õppejõud pidi olema selle ala spetsialist, teine mingi üldisema ala oma. Ajakirjandushuviliste tudengite rühmas alustas aga ainult 12 ja kogu õppejõukaader ei vastanud ette nähtud erialalistele nõudmistele. Nii oli küsitav, kas ajakirjanike õpperühm üldse moodustatakse. Rektoriga kohtumise tulemusena loodi kaheks aastaks erikursus ainult meile 12-le.

Tegemist ei olnud kitsalt ajakirjandusõppega, vaid loengud hõlmasid üldisemaid teemasid.

Me kuulasime filosoofia erikursust, mida teistel filoloogidelgi polnud. Meile loeti ajakirjanduspsühholoogiat, ent käsitus oli igav. Aga kuna see oli eraldi meile mõeldud, pidime kõik kohal käima. Meie punkt oli nii väike, et enam pisemaks ei saanud teha.

Olid maailma ajakirjanduse kursus, Eesti üldine ja ajakirjanduse ajalugu. Hiljem Sulev Uus tutvustas meile parteijoont. Sulev Uus oli ametliku ajakirjanduse käsitluse eestvedaja. See polnud lihtne, pidev kemplemine käis. Tema loengutsükkel kestis lõpmatuseni, aga luges hästi.

Käsime isegi majandusteaduste loengutel. Aga

neile ei istunud, et võõrad inimesed osalesid loengus. Kõigega sobitumine võttis aega, ent Juhan ise oli väga rahulik, ütles: poisid, mis te kemplete, ajame asja rahulikult.

Keeruline, aga vaheldusrikas elu oli. Kirjutasime sellest õppegrupi suuruse küsimusest Pravdalegi, kust saadeti korrespondent kohale.

Mida Juhan hakkas õpetama? Millest algab Teie loengukonspekt?

Peepli esimene loeng oli faktist, tõest, tõetõsingust ja vaimuvalguse jagamisest. Ta rõhutas, et ajakirjanduse alus on ainult fakt, tõeline fakt. Fakt määrab ajakirjanduse. Loengut alustas ta tõe selgitamisega: „Mis peitub selle nelja tähe – **t õ d e** – taga?” Ta hoiatas pooltõdede eest, mis tegelikult olevat alati täis valet ja, arvestades laiemate hulkade halba mälu ning väheseid teadmisi, ka rumalust. Edasi rändas ta tõese fakti, ajakirjanike tõelise leiva olemusse. Juhanile oli oluline faktide täpsus, nende tõlgendamise täpsus. Juhan mingi jutukuulaja ei olnud.

Ette Juhani loengute sisu ei teadnud, kõik oli uudis ja üllatav. Eriti võrreldes sellega, mida avaldas ametlik ajakirjandus. Ta uuris inimese – lugeja, kuulaja, vaataja – vajadusi ja ootusi. Lugeja on ta kuulutanud ajakirjanike jumalaks. Ajakirjaniku enda vaimuvalgus, tema usk oma kangelasse ja lõpuks ta ise vaimu ning võimu paradokside küüsis – kõike seda esitas ta stoilise rahu ja pühaliku vankumatu meelekindlusega, nagu oleks tegu viimsepäeva kõnega enne tuleriidale minekut. Ta ei mänginud, tema esituses oli ausust ja avameelsust, mida me olime ehk sageli kuulnudki, kuid mitte mõistnud iga mõiste ning sõna tähendust. Tal oli varuks ka põhjendus: ma ei õpeta teid hobusevarasteks. Juhani õpetuses oli oluline teekond.

Kõrvalpõikeks, mul oli tööalaseid sidemeid Juhaniga ka hiljem. Temast ei jäänud negatiivset muljet, ta oli avatud mõtteviisiga ja ta teadustegevus kinnitas seda.

Kuidas oli 1950-ndate keskel ajakirjandusõppes võimalik Eesti ajaloo kursust?

Ega sel ajal ülikoolis Eesti ajalugu ei õpetatud üldse muidu, ainult NSV Liidu ajaloo osana. Selle ümber käis pidev suur kemplemine. Ajaloo üliõpilased olid väga nõrдинud, et neile Eesti ajalugu üldse ei õpetatud.

Juhan kauples meile välja erikursuse, sest ajakirjanikel on ju vajadus endale väga selgeks teha Eesti päris ajalugu kui ajakirjanduse alus. Meid kutsuti

rektor Klementi juurde, kes oli väga lahke, ja selle kohtumise järel anti kursusele luba. Sellest sai nagu meie põhiõppeaine.

Meie soovil ja soovitusel hakati Tartu Riiklikus Ülikoolis üldse ajaloo õpetamisele tähelepanu pöörama. Sel ajal aspirantuuris olnud Sulev Vahtre sai tänu meile terve loengutsükli. Ega ta halvasti ei lugeanud ja see, mida ta rääkis, oli meile uudne. Oli ka teisi noori õppejõude. Loengutes käis ka 20–30 teiste alade inimest, näiteks ajaloo üliõpilasi.

Villem Altoa luges eesti kirjanduse ajaloo põhikursust. Tema kursus oli väga hästi mõistetav ja populaarne. Ta oli hea vestleja, lõbus seltskonnahing kateedris ja klappis meiega. Loomulikult oli ta hea publitsist, kirjutas kirjandusest. Altoad tuldi vaatama ja kuulama, loengutes igav ei hakanud. Sest kõik olid faktid, see kõik oli teadus.

See oli suur sündmus – Tartu Ülikoolis hakati lugema Eesti ajalugu. Isegi lätlased kuulsid ja tulid vaatama, et meil õpetatakse oma Eesti ajalugu. Ajalugu võib ju väga mitut moodi tõlgendada.

Ja eesti ajakirjanduse ajalugu?

Eesti ajakirjanduse ajalugu polnud varem Eestis üldse loenguna esitatud, sest puudus eriala õppejõud. Rektoraadile oli vaja tõestada, et on olemas Eestimaa ajakirjandus. Meil õnnestus välja selgitada, et lätlased juba tegelevad oma ajakirjandusajalooga ning neil oli oma kraadi kaitsnud kandidaat olemas. Kui nad meil külas käisid, vestlesime terve päeva ajakirjandusajaloo kirjutamisest. Neil oli kaasas ka dokumente, ainueksemplare, nii et meile neid ei jäetud. Lätlaste toetus oli meil olemas, aga täit kindlust eriala kohta see ei andnud. Hiljem saime lätlastega veel mitu korda kokku, arutasime eesti ja läti ajakirjanduse ajalugu. Leedukad hoidsid kõrvale, käisime vaid korra külas.

Juhani kandidaaditöö oli folkloorist. Moskva tunnistas ajakirjanduse kraadi saamiseks vaid ajakirjanduse ajalugu, seetõttu oli Juhanil vaja teaduskraadiks esitada pikem kirjutis, 1–2 poognat, Vildest ajakirjanduse ajaloo osana. Aitasime seda kõik teha, nagu kiirmeetodil. Moskvast juhendas meid heatahtlik daam, kes ütles ka, et mis te nii näete vaeva nende aastaarvudega, peaasi et väljaanded ja autorid üldiselt paigas. Aga Eesti ajalookirjutuse traditsioon on täpsed aastaarvud, täpsed faktid. Siis avastati, et kaitsmiseks peab Moskvasse minema. Juhan läkski ja kaitses eesti keeles. Kuna Juhan sai meiega tegeleenud daamidega hästi läbi, sai ta kraadi suhteliselt kerge vaevaga.

Sellele teemale oli ajakirjanduse õppes ka konkureeriv spetsialist-õppejõud, Eduard Vilde uurija Juhan Käosaar. Aga tal ei olnud head uurimust, käsitlust, kuigi muidu oli ta hea vestleja ja jutustas väikseid episoodide. Ka pidas Käosaar loengut nii tormiliselt, et kõigile jäi temast ebasõbralik mulje. Ta oli viinavõtja, nii et nägime pisukest vaeva, tõestades, et me ei lähe purjus õppejõu juurde. See saigi otsustavaks, sest teine Juhan oli kaine. Sõja läbi teinud mehena oli alkohol Juhan Peeglist kaugel.

Nii käis meil töö paar aastat, kuni lõppes viisaka vestlusringiga rektor Klementi juures. Juhan ja mina tegime ajaloolise ülevaate Vilde ajakirjandusest. See oli kinnitus, et on ikka ajakirjandusõppega tegemist. Õppejõutool sai kinnitatud kolmandal aastal ja kursus hakkas täismahus jooksmas.

Peegel alustas ajakirjandusajalugu Põltsamaal loodud lehest.¹ Selle 1766. aastal loodud esimese väljaande teemal jagelesime loengutes tunde. Seda lehte ei olnud enne niimoodi lahatud. Siis Vilde, Jannsen-Koidula ja jõudis välja 1930-ndate keskpaika. Juhan ütles korduvalt, et oli meist vaid paar sammu ees ja pidi ise ka pidevalt uurima, tatsama koos meiega ajakirjanduse vallas.

Meil oli süsteem, et iga härrasmees või proua sai uurida ja kirjeldada ühe aastakäigu ning järgnes ühine diskussioon. Me käsitlesime väga palju eesti autoreid, tutvusime töödega ja õppisime nende žanridest. Minul olid uurimiseks Koidula ja Kõrv.

Sel moel jõudsimme uurimisega kuni 1933. aastani, aga siis lõpetasime kõik ülikooli.² Õpingud olid tõsi- ne ülevaade eesti ajakirjandusest.

Eesti ajakirjandus ja kirjandus oli 1950-ndatel aastatel erifondis, polnud ju üldiselt kättesaadav?

Eesti kirjandust ja ajakirjandust käidi lugemas Kirjandusmuuseumis erifondis. Oli selline paradoks. Meil oli pääs igale poole, teistel mitte. Saime hommi- kul kaasa ja õhtul pidi tagasi viima. Tavainimesed ei saanud seda lugeda. See oli hoopis vastandlik sellele, mis siis ajalehtedes kirjutati. Meile öeldi ka, et liiga palju Eesti ajalugu. Aga ajalugu on kõige alus.

Samal ajal käis samas ülikooli raamatukogus ja Edasi toimetuse saalis Eesti ajaloo ja raamatute hävitamine, raamatuid lõhuti kirvega tükkideks,

maksti tükitöö alusel. Mälu ja info olid keelatud.

Jah, mälu ja info olid keelatud. Info peab olema kõigile kättesaadav. Aga meil oli see kuritegevus, kui sa püüdsid sellist infot levitada või kättesaadavaks teha. See oli juba keelatud kirjandus.

Juhan rääkis, kuidas ta päästis keelatud raamatu kirvega hävitamisest. See oli Jakob Hurda nahkköites „Setukeste laulud“ ja see määras tema edasise tee, sest ta vaimustus sellest. Aga kui paljudel pole olnud õnne lugeda keelatud raamatuid. Näiteks Eduard Vääri kirjeldas, kuidas ta nägi puruks raiumisele määratud raamatute tuba ülikooli raamatukogus. Kaja Noodla kirjeldas, kuidas Mihhail Sõštšikov käis läbi ülikooli kateedrid, nõudis välja eestiaegseid raamatuid hävitamiseks. See on usku- matu loetelu, sa ei tohtinud Eesti ajaloost midagi teada. Võib-olla teie ajaloo loengud olid vabamad?

Aga nii toimiti nimekirjade alusel. See oli nii ette nähtud. Vähemalt loengud ajaloost olid avatumad, vabamad kui kirjasõnas esitatu.

Praegusaja inimesed ei tea, et oli keelatud asju, keelduvad aru saamast, mis on keelatud kirjandus. Meil on 33 aastat olnud vaba Eesti riik, aga kõik ei ole kättesaadavaks tehtud. Kas vaikimine on ka fakt?

Jah, on. Meil on oma sõltuvus meie ajaloost. Meil on olnud palju vaikimist. Praegu saaks avatuma mõttega seda kõike serveerida.

Kuidas hakati uurima, mida inimesed tegelikult loevad?

Edasi ja Sulev Uusi eestvedamisel hakati 1965–1977 aktiivselt tegelema kohaliku ajakirjaniku probleemidega. Oli tahe konkreetset teha midagi ajakirjanduse heaks. See töö põhines tohutul entusiasmil just Edasi peres. See oli tunnustatud ajaleht ja mehed seal tegid uut ajakirjandust. Moskvas oli spetsiaalne seminar Edasi toimetusega. Toimus mitu nõupidamist, mille eestvedajaks oli Moskva ajakirjanikepere. Moskvas oli muidugi ka väga tugev ametlik suund – teatud perioodi tagant see Edasi suund ikkagi taandus. Raha ei olnud, eelarves oli auk.

Kõik ajakirjandustudengid tahtsid, et üldalaks ajakirjanduse kõrvale saaks sotsioloogia, milleks Juhan kutsus Ülo Vooglaiu. Vooglaiu tulekuga muu-

¹ „Lühike õpetus mis sees monned head rohhud ning nouud täeda antakse, ni hästi innimeste kui ka weiste haigusse ning wiggaduste wasto, et se kellel tarwis on, woib moista, kuidas temma peab nou otsima ning mis tulleb tähhele panna igga haigusse jures“. (1766–67). Vt Eesti Entsüklopeediast: http://entsyklopeedia.ee/artikkel/1%C3%BChhike_%C3%B6ppetus_%E2%80%A6.

² Aastal 1957.

tus ajakirjanduse uurimine teaduseks. Kõige taga oli ka tööde kaitsmise vajadus.

Peezel on öelnud: tänu Marjule, kes oli parteiliige, ei pidanud tema ühelgi tähtsal koosolekul käima. Selle rolli võttis Marju Lauristin. Aga tema ei esindanud ajakirjanikke, vaid sotsiolooge. Tema töö oli sotsioloogia. Selline vemmeldamine käis. Sel ei olnud otseselt tegemist ajakirjandusega, see oli see üks kõrvalala, mis pidi olema põhieriala ehk ajakirjanduse eriala kõrval teise üldalana.

Siis algas puksimine – Marju ja Vooglaid. Vooglaid ja Marju töötasid koos, aga võtmed olid Marju käes. See kemplemine kestab viimase ajani – Vooglaid ei tunnista ajakirjanduse sotsioloogiat, kus ajakirjanduse huvid pole fookuses, ja selles on tal õigus. Ütlevad, et on ajakirjandus, aga ajakirjanduse eriala ei tunnista, tegelikult ongi vaid sotsioloogid.

Vooglaid koonduski lõpuks täielikult sotsioloogide perre, see oli tema leib. Sotsioloogide erialal on teine number üldse. Üleliidulise numeratsiooni järgi number 13. Kui ei vastanud otse ajakirjanduse erialale, siis ei tunnustatud kui ajakirjanikku, vaid kui sotsioloog. Edasi läks ajakirjanduses jäme ots sotsioloogide kätte. Mitmetele nõupidamistele hakati saatma sotsiolooge ajakirjandust esindama-asendama. Ka erialaliselt. Madin käib minu arust praegugi.

Teie läksite tööle 1957. aastal ajakirjanikuks ajalehte Noorte Hääle, siis sai Teist osakonnajuhataja, edasi Õhtulehe toimetaja asetäitja. Järgnes pikk töö ETV-s. See ajakirjanduse praktika, ajakirjanduse igapäev on paljus kujundanud Eesti inimeste mentaliteeti ja identiteeti. Kuidas ajakirjandustöö suunamine käis? Kui Te ajalehtedes ja Eesti Televisioonis töotasite, siis kuivõrd sai reaalses Eesti NSV ajakirjanduses olla meie Eesti ajalugu esil? Kuivõrd üldse sai eestlastele vaimuvalgust jagada, nagu Juhan oli seadnud eesmärgiks?

Ma ise usun, et ETV ei saanud rääkida Eesti ajaloost, ei saanud rääkida faktidest. Või rääkida võis, aga see ei jõudnud eetrisse.

Ega kõrgematel EKP Keskkomitee ülemustel polnud aegagi jälgida, Ristlaanel ja teistel. EKP Keskkomitees oli selleks spetsiaalne osakond, kelle ainus ülesanne oligi ETV ja Eesti Raadio programmi jälgimine. Üks mees jälgis eestikeelset ja teine venekeelset. Nemad siis kandsid ülemustele ette, mis arvasid ja kuulsid. Nemad said palka selle eest. Selline lugu faktikaga. Eks nii oma leiba peab sööma ... Kaeba-

mistele järgnesid ETV-st, meilt, arupärimised.

Siis tuli vestelda härrastega, aidata tasandada. Nende hulgas oli ka mõistlikke, kes ei kandnud edasi. Aga ega see tee nendega ei lõppenud, sealt läks ju edasi aina kõrgemasse sfääri Moskvani välja. Aga keskkomitee tegelikult usaldas meid isegi rohkem.

Skandaale tekitasid rajoonide parteikomiteede sekretärid, instruktorid. Nad olid väga hoolsad vaatajad ja kaebajad. Igasuguseid kaebekirju pärines rajoonikomiteedest.

Me arvestasime, et alates kella 22.00-st võib hakata päris saateid panema, siis läksid instruktorid magama, info ei jõudnud ülemusteni. 1980-ndatel ETV-s sai tegelikult väga vähe eestlasi valgustada.

Mis olid teemad, mida valvati kõige rohkem?

Iga nädal oli üks mingi saade vastukarva, mis vajas kohendamist – või suurt kohendamist. See oli tõde. Ega siin midagi peljata ei ole. Need olid faktid. Ajakirjandus.

Eestimaa teemad ja käsitlused tekitasid probleeme. Muidu võisid lobiseda, aga kui puudutasid ühiskonnasfääri, oli reaktsioon kohe valuline. Siis mehed helistasid ja küsisid, kust saite materjali – kes olid allikad. Nad nõudsid allikaid, et neid karistada. Alles 1980ndatel hakkas oht, et allikat karistatakse, taanduma. Täiesti suletud teema oli Eesti maavarad, kuni Juhan Aare tegi „Panda“ saateid just maavaradest.³

Väliseesti ärritas EKP Keskkomitee kaebajaid instruktoreid ja ülemusi kõige rohkem. Muud kemplemised ei ärritanud nii palju. Aga väliseestlased olid valus teema. Seda vaikust kaitsi igat moodi. Kuigi kõik olenes ka seltskonnast. Oli mehi, kellele võiski öelda, et õhtul kell 22.00 näitame nüüd seda saadet ja mitte varem, sest siis on „see vend“ juba magama läinud. Aga kui jäid jalgu talle, siis oli hullem. Mõned asjad hoiatasin ette.

Isegi Marie Underi juubel 1983. aastal ei läinud Eesti Raadio kirjandussaatena läbi.

Meil olid õnneks mõistlikud tsensorid – nad mõtlesid targalt, nendelt allkirja saamine oli suhteliselt lihtne.

Ema ja tütar?

Jah. Tuli ka baaris neile tekste ulatada allkirjastamiseks.

Käis topeltmäng. Näiteks Robert Kreem ja Rein Ristlaan olid avalikkuses kui vastandid. Avalik-

³ Aastatel 1986–87.

kuses Ristlaan ei soosinud paguluseestlasi, aga tegelikkuses helistas ja rääkis Robert Kreemiga nagu sõber sõbraga, nad sinatasid, olid lähedased. Ristlaan tegi Kreemile kingitusigi. Milleks selline teater, et samas Eesti ajakirjanduses oli eesti pagulaskond laias maailmas täiesti maha vaikitud?

Ristlaan ja teised – eks neil olid vastavad karakterid. Nende töö oligi selline, et väliselt kurjad, seest mesimagusad. Mäng oli selline, tuleb aru saada. Robert Kreem sai kõnesid ja nad olid sina peal ja lähedased, aga tegelikult väliseesti teemad ei olnud lubatud.

Mul õnnestus tänu nimele pagulastega kohtuda, tundsin isiklikult neist paljusid. Vello Edermad nägin. Robert Kreemi nägin. Harald Raudsepaga, Vaba Eesti Sõna peatoimetajaga, kohtusin Euroopas.

Kui härrased liikusid siin ringi, jätsid nad hea meelega siia kirjandust. Ega poest ei olnud ju seda kõike siin osta. Kollektiivseid sarju eesti inimestest oleks vaja praegu teha. Pagulased olid ka väga huvitatud, et meil infot levitatakse, ja sellest, et meil õnnestus üht-teist edastada. Suur hulk kirjandust ilmus seal eriti kaaluka infoga, mis ei olnud seotud päevapoliitikaga. Need peaksid olema igas eesti kodus raamaturiiulites – Ilmar Talve, Valev Uiopuu, Ilmar Raag jpt.

Nõukogude ajal oli kontrolli võtmekiisimus: ega ei ole lähisugulasi välismaal.

See oli kontrollkiisimus. Meie sugupuu on suures osas Rootsis. Pikale tänavale kutsuti välja – ega mingeid mõtteid kaasa ei too, mis võivad tekitada arusaamatusi. Mul on õnnestunud käia Soomes, Itaalias – keskkomitee või Moskva delegatsioonide koosseisus, nemad ei kontrollinud tausta nii täpselt. Paaril korral keegi siit andis Moskvasse märku, et ma ei tohiks seal olla. Aga Moskva grupiga õnnestus maailmas liikuda. Üleliiduliselt sai rohkem liikuda, kui Eesti otsustajate valiku järgi saanuks.

Elu õpetas, et parem on Moskva kaudu asju ajada, see ei tekitas asjatut valvamist. Meil on Eesti ajakirjandus, mis on kodueesti, ja teine pool, mis on väliseesti, paguluseesti. Paguluseesti osa oli kallutatud.

ENSV Teaduste Akadeemia väliseesti arhiivis oli ruum täis ülemaailmset eesti teadust, mida Eesti ei tunne ja mida Eesti ajakirjandus pole aasta-

kümneid tutvustanud.

Mul on õnnestunud sealse ENSV Teaduste Akadeemia erihoiu osakonna püsilugeja olla. Sealse juhataja Andrus Roolahega ja tsensoritega oli mõistlik kokkulepe, pidin hommikul võtma ja õhtul tagasi tooma. Traagika on, et ajakirjanikke üldiselt ei lubatud sinna erihoiu osakonda lugema. See on valulik teema.

Mis oleks võinud teha teisiti, kui poleks olnud tsensuuri? Mida te ka ETV-s näidanud oleksite, kui saanuks?

Seda on raske ennustada. See ikka sõltus inimeste karakterist, kes seda tegid. Ega hinnangud ei sündinud niisama peast.

Tegelikult oli terve rida teemasid, mis olid hädavajalikud, et neid Eestimaal näidatakse. Võitlus käis, et sokutada salamisi infot välja ja sisse. Mul on ka mitu raamatut, mis on sündinud tänu sellele, et mul õnnestus midagi üle anda, õnnestus üle sokutada, eluteatrisse sokutada.

Kust võiks õppida arusaamist, kuidas ajakirjandus ja tsensuur varem töötasid?

Ainult kirjanduse kaudu – meil pole midagi muud neile pakkuda. Miskit kriminaalset pole trüki lastud ka praeguseni. Tsensuuri eeskirjad 1976 ja viimane variant 1979 – tsensuuri eeskirjad⁴ andsin Eesti Televisiooni muuseumile. Mul õnnestus neid hoida oma käes aastaid tsensori töö lõpetamise järel.

Kuidas oli üleminek ETV-s, kui saime uuesti Eesti Vabariigi?

See läks isegi rahulikult. Enne seda olid „Pandas“ ja kogu maavarade valdkond juba soolatud.

Kas praegu on töötsimine kergem kui 1950-ndatel?

Ju see on igal ajal raske. Võib olla me ei mõista, et töö leidmine ja otsimine on ränkraske töö. Kui me, ajakirjanikud, suudame siin olla peremehed, valdajad, kelle käes on peamised trumbid. Sest seda vaataja või lugeja ootab. Ta ei taha halli või üksluist või niisama jutu heietamist. Ta tahab uudist. Ja uudist, kus tema, ajakirjanik, on peremees, kes talle – vaatajale, lugejale – selle uudise viib.

Näiteks me reportaaži juubelilaulupeolt 1969. Laulupeo järeloomõju tugevdas ajakirjandus. Laulupeo lõppes õhtul kell 11, pidustused lõppesid kell 3

⁴ Mittesalajaste väljaannete trükkimise ühtsed eeskirjad (1976, 1979) väljaandja NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuv Trükiste Riiklike Saladuste Kaitse Peavalitsus.

öösel ja hommikul kell 7 oli vaja Rahva Hääles lugu trükki anda. Meil õnnestuski esmaspäeval kell 7 hommikul lehte hakata trükkima – entusiasmi leidub. Inimesed ootasid, vajasid kollektiivset refleksivsust.

Praegu on energiapuudus ajakirjanduses?

Mulle tundub, et on nii.

Juhani jaoks oli ajakirjandus eelkõige harija, edendaja.

Ajakirjandus pidi olema eeskäija ühiskonnas – ideede esiletooja, ideede pakkuja, ideede esindaja.

Mida tähendab Juhani väljend „Ajakirjandus peab olema rahva vedaja“?

See tähendab mitmekülsust. Näiteks Rootsi ajakirjandus on väga mitmekülselt seotud eluga ja ei lase teisi üldse ligigi. Rootsis, Taanis on ajakirjanduse eetikakoodeksid reaalsed, erinevalt meie jutuajamisest. Nende ajakirjanikud reaalset tegutsevad selle järgi ja mulle tundub nende jutu järgi, et ajakirjanike ühiskonda vedav aktiivsus ongi täiesti eluline.

Juhan ütles elu lõpul mitu korda: „Kas tasus seda õpetust ette võtta ...“

Iga uus asi on seotud vastastikku eri arvamuste ja mõtteviisidega. Kui jääme möödaniku kaitsele, siis ei ole tee avatud.

Ajakirjanik on see, kes peab käima avatud teed mööda. Ja kui ta suudab seal kaaslasi leida, see oleks esmane ülesanne – kaaslaste leidmine ja otsimine, mis viib tänasest seisakust edasi.

Praegu on ajakirjandus läinud sotsiaalmeediasse. Kõik käib spiraali mööda ja ühel hetkel on ajakirjandus jälle tähtis. Eks on vaja ikka ajakirjanike liidu eestvedamist. Kas see meeldib praegu, aga selleks oleks vaja kollektiivne energia üles leida. Kuna see on ajakirjanike organisatsioon, siis seda tuleb märgata ja mitte lasta soikuda. Soikumine, minule tundub, on ajakirjanike entusiasmi suretanud. Noorem põlvkond peab soikumisest välja tulema.

Ajakirjandus peaks püsima entusiasmil. Rea ja minuti maksmine on üks mugavus. Elu on läinud mugavaks iga kandi pealt ja ei taheta enam oma energiat kulutada. Aga peaks.